

Н. М. Кучерук
магістрант ННІ педагогіки (Магістратура
8.18010020 "Управління навчальним закладом"
Житомирського державного університету імені
Івана Франка, м. Житомир) викладач Любарського
професійного ліцею Житомирської області
e-mail: alla.kuczeruk98@mail.ru

**Реалізація системного підходу в управлінні професійно-
технічними навчальними закладами**

У статті розкрито особливості системного підходу до управління професійно-технічним навчальним закладом. Здійснено теоретичний аналіз управління ПТНЗ на засадах системного підходу. Представлено історичний і сучасний досвід зарубіжних країн, зокрема в частині державно-громадського управління, що є цінним для формування системи управління професійно-технічною освітою в країні на засадах децентралізації.

Актуальність дослідження. У сучасних умовах навчально-освітній процес набув конкретного смислового значення. Проблеми навчання, виховання та управління на даному етапі розвитку освітньої установи відносяться до числа тих, розробка яких вимагає системного, діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів. Управління – це системоутворюючий фактор педагогічної системи, мистецтво управління процесом навчання і, зокрема, навчально-пізнавальною діяльністю учнів – це педагогічний менеджмент, тобто сукупність принципів, методів, організаційних форм, технологічних прийомів управління освітнім процесом, що сприяють підвищенню його ефективності та якості. Поняття управління характеризує впорядкування взаємодії певної множини елементів або складових частин природи, суспільства, самої людини. Управління починається тоді, коли в яких-небудь взаємозв'язках, відносинах, явищах, процесах присутні свідомий початок, інтерес і знання, цілі і воля, енергія і дії людини.

Системний підхід в управлінні навчальними закладами різних типів досліджували такі вітчизняні дослідники як: В. Бондар, С. Гончаренко, В. Григораш, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, Л. Карамушка, Н. Клокар, В. Маслов, Є. Павлютенко, В. Пікельна, Т. Сорочан, В. Сухомлинський, Е. Хриков та ін., а також зарубіжні фахівці М. Амінов, Ю. Бабанський, М. Кларин, Ю. Конаржевський, В. Лазарев, М. Поташник, П. Третьяков, Р. Шакуров та ін. Сьогодні системний підхід претендує на виділення його в окрему теоретичну науку, яку називають "системологія", або "загальна теорія систем". Узагальнення всіх наявних поглядів на системний підхід дає змогу зазначити, що недоцільно пов'язувати його тільки з процесом пізнання. Системний підхід має більш широкі можливості [1].

Управління професійно-технічною освітою здійснюється у тісному зв'язку з іншими системами управління і впливає на їх діяльність. Така взаємодія у сфері державного управління розвитком системи професійної підготовки кадрів має давню історію, вивчення якої уможливорює "глибше зрозуміти закономірності становлення системи управління в минулому і на сучасному етапі, а також визначити напрями його подальшого вдосконалення [2, с.22]. Особливий інтерес становить історичний і сучасний досвід зарубіжних країн, зокрема в частині державно-громадського управління. Тому цінними для формування системи управління професійно-технічною освітою в країні на засадах децентралізації, на наш погляд, є результати досліджень Н. Абашкіної, Л. Гриневич, З. Зокирової, А. Кирди, Л. Ляшенко, М. Сороки. З огляду на проблему

нашого дослідження певний інтерес для практики управління ПТНЗ також представляють праці С. Бутівченко, І. Васильєва, Р. Гуревича, М. Дарманського, І. Лікарчука, Н. Падун, В. Мельниченка, В. Олійника, В. Пекельної. У науковому доробку В. Головінова, Т. Десяткова, Н. Никало, В. Радкевич, С. Шмельової, Л. Щербак, О. Щербак проаналізовано стан нормативно-правового забезпечення діяльності професійно-технічних училищ і зроблено низку конструктивних пропозицій щодо його вдосконалення. За результатами дослідження науковці дійшли висновку щодо недосконалості системи управління цією сферою і доцільності пошуку нових більш ефективних методів управління професійно-технічною освітою.

Мета статті – проаналізувати впровадження системного підходу в управлінні ПТНЗ.

Виклад основного матеріалу. Управління є особливим видом діяльності керівного і адміністративного характеру, здійснюваної в рамках постійної системи колективної праці, що діє, цілеспрямовано у всіх сферах суспільного життя. Як зазначає В. Я. Бобров у збірнику наукових праць, що в процесі управління взаємодіють дві підсистеми: керуюча й керована. Але це зовсім не одностороння дія першої на другу. Між об'єктом і суб'єктом управління відбувається постійний взаємний вплив шляхом прямих і зворотних зв'язків. Кінцевою ж метою управління є оптимізація функціонування системи. У процесі управління реалізуються конкретні функції, використовуються певні методи й принципи, здійснюються циркуляція інформації й зворотний зв'язок [3, с.443] .

Управління навчальним закладом як система містить у собі мету, завдання, що стоять перед навчальним закладом, базується на закономірностях, принципах, змісті, формах та методах функціонування головних структурних компонентів і складових загальноосвітнього закладу. Невід'ємною частиною управління є процес його здійснення, що складається із послідовних етапів, які прийнято називати універсальним управлінським циклом (розробка і прийняття рішення, моделювання, організація, регулювання, контроль, корекція та ін.). Управління навчальним закладом, як і всі системи соціального управління, має враховувати соціально-психологічні, економічні і юридичні аспекти організації діяльності в конкретному суспільстві. Головною метою управління є забезпечення стабільного функціонування та розвитку навчального закладу [4, с.106] .

Управління – безперервний процес взаємопов'язаних дій які називаються управлінськими функціями. До традиційних функцій управлінської діяльності належать прийняття рішень, організація їх втілення, коригування роботи, облік і контроль.

Професійно-технічна освіта, із усіх освітянських ланок, найбільше пов'язана з матеріальним виробництвом, інтегрована в економіку, що зумовлює підвищені вимоги до ефективного управління. Поряд з цим управління професійно-технічними закладами освіти підпорядковується загальним закономірностям педагогічного процесу: динаміка, розвиток особистості керівника, залежність від інтенсивності зворотних зв'язків, стимулювання (соціальні, педагогічні, моральні, матеріальні), поєднання якісної педагогічної і пізнавальної діяльності.

Технологія управління – сукупність науково-обґрунтованих засобів, методів і прийомів управлінської діяльності, які виконуються у певній послідовності і забезпечують досягнення стійкого запланованого результату за найменших затрат часу і ресурсів [5, с. 47].

Управлінську діяльність керівника ПТНЗ можна сформуванати у вигляді системи відповідно до технологічних функцій. Функціональний цикл складатиметься з таких етапів:

- планування (діагностика, цілепокладання, функціональний розподіл обов'язків, визначення основних завдань, їх зіставлення із загальними цілями ПТНЗ),
- моделювання на основі певних критеріїв (створення програми розвитку, розробка основних напрямів конкретного змісту діяльності, формування моделі результату),
- організація (побудова узгодженої системи обов'язків, координація видів діяльності, комунікація),
- моніторинг (само моніторинг процесу управління, зовнішній моніторинг, порівняння результатів діяльності з прогнозованим варіантом, контроль, перевірка, оцінка),
- прогностичне регулювання (аналіз результату, внесення коректив, виявлення тенденцій розвитку, посилення відповідних факторів у діяльності ПТНЗ).

Управлінські функції розподіляють за блоками: стратегічно-цільові, операційно-управлінські, соціокультурні. Блок операційно-управлінських функцій передбачає реалізацію таких видів діяльності керівника, які забезпечують ефективний науково-методичний та організаційний супровід навчально-виховних, навчально-виробничих та інноваційних процесів [6, с. 140].

Така система функцій повністю охоплює управлінський цикл. У реалізації будь-якої з функцій управління бере участь багато людей, їхню діяльність треба мотивувати, тому мотивація є не окремим етапом управління, а складовою кожної з управлінських функцій. Системний підхід до управління передбачає забезпечення єдності, цілісності всіх функцій управління.

Під управлінням системою професійно-технічної освіти слід розуміти таку систему діяльності суб'єктів управління в особі колегіальних органів при опорі на колективи, за допомогою якої здійснюється безперервна, планомірна й цілеспрямована дія на всі її об'єкти й процеси, що відбуваються в ній, з метою реалізації основного завдання підготовки кваліфікованих робітників.

Управління ПТНЗ є цілеспрямована, заснована на принципах демократизму дія суб'єкта управління в особі всього колективу, колегіальних органів і адміністрації на колектив в цілому, на окремих працівників і учнів для організації й узгодження їх діяльності, раціонального і ефективного використання сил і засобів навчального закладу в цілях підготовки і виховання кваліфікованих, всебічно розвинених молодих працівників [7, с.443].

Управління педагогічними колективами суб'єкт управління середнім профтехучилищем не може бути представлений будь-якою певною посадовою особою або постійною групою осіб. У одних ситуаціях суб'єкт управління представляє один директор. Це буває достатньо часто, коли він виступає перед всім колективом як єдиначальник. В інших ситуаціях як суб'єкт управління може виступати весь керівний склад училища. Може бути безліч інших варіантів "наповнення" суб'єкта управління училищем. Найвищий орган для училища – педагогічна рада колективу. У безперервному управлінському процесі, в різноманітному поєднанні ситуацій змінюється сукупність систем, складових суб'єкт управління, а відповідно до нього і об'єкт (колектив, окремі його групи, конкретні працівники училища, учні). Таким чином, окремі системи училища знаходяться в безперервній динаміці, в постійному діалектичному взаємозв'язку [8, с.77].

Методи управління можна трактувати як: спосіб впливу керуючої системи на керовану; це система відносин у колективі; взаємопов'язана система прийомів впливу на виробничий процес; це спосіб взаємодії суб'єкта і об'єкта управління.

Методи управління мають реалізувати зміст управління, враховувати компоненти управління, а також виконувати функцію впливу, взаємодії суб'єктів і об'єктів управління в розробці

управлінських рішень. Методи управління – це основні засоби в управлінській діяльності керівника, "знаряддя праці", до яких він вдається з метою впливу на учасників навчально-виховного процесу (вчителів, працівників навчального закладу, учнів, і їхніх батьків) [9, с. 159].

Організаційна структура управління – це склад і підпорядкованість взаємопов'язаних організаційних одиниць або ланок системи, які забезпечують оптимальну та ефективну реалізацію управлінських функцій [10, с.38].

Системний підхід передбачає виділення системи, структури, елементів як на рівні системи в цілому, так і на рівні кожної її підсистеми з урахуванням бажаного кінцевого результату, досягненню якого підпорядковане функціонування системи.

Системний підхід охоплює весь зміст управлінської діяльності:

- розгляд макросередовища навчального закладу як системи;
- розгляд мікросередовища навчального закладу як системи;
- розгляд навчального закладу як системи;
- розгляд діяльності як системи;
- розгляд особи (керівника, працівника, учня) як системи;
- розгляд моделі як відбитків системних об'єктів [9, с.163].

Н. Кузьміна в структурі педагогічної системи виділяє п'ять компонентів:

- Мету, для реалізації якої створюється система.
- Навчальну інформацію, завдяки якій повинна бути реалізована мета.
- Засоби комунікації, тобто засоби, форми, методи впливу на учнів.
- Учні, для яких створюється педагогічна система, в особистості та діяльності яких мають відбуватися за час навчання певні зміни.
- Педагогів, які є носіями знань про мету, навчальну інформацію, засоби комунікації, учнів та себе.

Специфічною рисою управлінської діяльності є те, що вона спрямована на забезпечення системного цілісного характеру функціонування як педагогічної системи, так і системи управління.

Для того, щоб забезпечити цілісність структурних компонентів керуючої підсистеми, треба забезпечити системний характер змісту управлінської діяльності. Цю систему становить діяльність із використанням прогностичних, педагогічних, психологічних, організаційних, правових, кадрових, матеріально-фінансових,

ергономічних методів для забезпечення реалізації мети навчального закладу.

Будь-яку установу організацію чи підприємство можна назвати системою. Розглядаючи будь-який об'єкт як систему, необхідно враховувати і вивчати зв'язки між елементами, вплив елементів один на одного, складні залежності в середині системи, а також системи з зовнішнім середовищем. Найважливіші принципи системного підходу:

- процес прийняття рішень повинен починатися з виявлення і чіткого формулювання конкретних цілей;
- необхідно розглядати всю проблему як ціле, як єдину систему і виявляти всі наслідки і взаємозв'язки кожного приватного рішення;
- необхідно виявляти й проводити аналіз можливих альтернативних шляхів досягнення мети;
- цілі окремих підсистем не повинні вступати в конфлікт із цілями всієї системи (програми);
- сходження від абстрактного до конкретного;
- єдність аналізу і синтезу, логічного і історичного;
- виявлення в об'єкті різноякісних зв'язків і їхньої взаємодії й ін.

Інструментом вирішення будь-якої задачі є застосування системного підходу який пов'язаний з удосконаленням методів управління, якісним освоєнням і послідовним дотриманням положень системності. Управління і є система, що включає: мету, завдання, функції, технології, методи, прийоми, організаційну структуру, результати діяльності.

Висновки. Проаналізувавши думку науковців освітній процес є система, тобто комплекс послідовних елементів навчально-виховної діяльності учителя в єдності з навчально-пізнавальною та самоосвітньою діяльністю учнів. Цей процес є не тільки керованим, а й самокерованим. Додавання або вилучення будь-якого компонента видозмінює її, перетворює на іншу, нову систему, а іноді її руйнує. Діяльністю вважається така система в якій сукупність методів сприяють виникненню нових інтегральних якостей, що не притаманні окремим складовим системи.

Певна сукупність взаємопов'язаних структурних і функціональних компонентів, які підпорядковані цілям навчання та виховання дітей є педагогічна система. Така система характеризується відкритістю, складністю, соціальною природою, динамічністю, цілеспрямованістю, цілісністю. Уміння керівника управляти навчальним закладом як системою дозволяє бачити його в цілому, комплексно, а відтак значно простіше визначати перспективи та

стратегії. Основною перевагою системного підходу, на нашу думку, є можливість спостерігати за окремими підсистемами, помічати її слабкі місця, низький рівень розвитку та вносити своєчасну корекцію.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кремень В. Якість освіти – основа розвитку : [Електронний ресурс] / В. Кремень. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publssh/article?art_id=60649346
2. Крижко В. В. Теорія та практика менеджменту в освіті : навч. посіб. / В. В. Крижко. – Запоріжжя : Просвіта, 2003. – 272 с.
3. Бобров В. Я. Управління професійною освітою як фактор
4. впливу на формування творчої особистості фахівців України / В. Я. Бобров, С. В. Бутівченко // Філософія освіти ХХІ століття: проблеми перспективи : зб. наук. пр. / АПН України, Т-во "Знання" України ; за заг. ред. В. Андрущенко. – К., 2000. – Вип. 3. – С. 443.
5. Гевко І. Б. Методи прийняття управлінських рішень : підручник / І. Б. Гевко. – Київ : Кондор, 2011. – 186с.
6. Ельбрехт О. М. Адаптивне управління навчальним процесом / Ольга Ельбрехт. – Харків : Основа, 2005. – 128 с.
7. Ващенко Л. Функції управління інноваційними процесами в системі загальної середньої освіти регіону / Л. Ващенко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2005. – № 3. – С.137–148.
8. Маслов В. Принципи менеджменту в установах освіти / В. Маслов, В. Шаркунова // Освіта і управління. – 1997. – № 1. – С. 77-
9. – (Теорія і практика управління).
 - а. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом : навч. посіб. / Є. М. Хриков. – К. : Знання, 2006. – 365с.
10. Освітній менеджмент : навч. посіб. /за заг. ред. Л. І. Даниленко, Л. М. Карамушки. – К. : Шкільний світ, 2003. – 400 с.

Н. Н. Кучерук

Осуществление системного подхода в управлении профессионально технических учебных заведениях

В статье раскрыты особенности системного подхода к управлению профессионально техническими учебными заведениями. Проведен теоретический анализ управления ПТНЗ на основе системного подхода. Представленный исторический и современный опыт зарубежных стран, в частности государственно-общественного управления, который является ценным для формирования профессионально-технического образования в стране, основанный на принципах децентрализации системы управления.

N. Kucheruk

**The implementation of a systematic approach in the management of
vocational-technical schools**

The article reveals the features of the systems approach to the management of vocational-technical education institution. Carried out theoretical analysis of management of VOCATIONAL SCHOOLS on the basis of a systematic approach.

Presents historical and contemporary experience of foreign countries, in particular of the State and public management, which is valuable for the formation of the management system of vocational technical education in the country based on the principles of decentralization.